

Õiguskantsler

Priit Pikamäe
Riigikohus
kantselei@riigikohus.ee

Teie 22.01.2016 nr

Meie 12.02.2016 nr 9-2/160205/1600677

Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 3-4-1-34-15
Äriseadustiku vastavus põhiseadusele

Austatud Riigikohtu esimees

Leian, et Mihhail Gnidini (edaspidi kaebaja) poolt 22.12.2015 Riigikohtule esitatud individuaalse põhiseaduslikkuse järelevalve taotlus (edaspidi individuaalkaebus) ei ole lubatav, kuna taotluse esitajale on olnud Riigikohtus kohtuasja nr [3-2-1-89-14](#) läbivaatamisel tagatud muu tõhus viis oma õiguste kaitsmiseks ning taotlusest ei selgu kaebaja õiguste tegeliku riive võimalikkus.

Kui Riigikohus peab Mihhail Gnidini individuaalkaebust siiski lubatavaks, siis leian, et vähemusaktsionäri dividendinõude kehtestamata jätmine on põhiseaduspärane, sest see ei saa riivata kaebaja põhiõigusi tema poolt kirjeldatud viisil.

Ühtlasi teatan, et ei soovi asja arutamist suulises menetluses.

1. Riigikohtu pikaajalise praktika põhjal on isikul võimalus [põhiseaduse](#) (PS) §-dest 13, 14 ja 15 tulenevalt pöörduda Riigikohtu poole individuaalse põhiseaduslikkuse järelevalve taotlusega. Individuaalkaebus on lubatav juhul, kui kaebaja subjektiivseid õigusi on rikutud ja isikul ei ole ühtegi muud tõhusat võimalust kasutada PS §-ga 15 tagatud õigust kohtulikule kaitsele, st kui riik ei ole täitnud kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis oleks õiglane ja tagaks isiku õiguste tõhusa kaitse.¹

2. Kaebaja õiguste rikkumist on võimalik eeldada juhul, kui isik pöördub Riigikohtu poole enda põhiõiguste kaitseks ja viitab õiguste tegeliku riive võimalusele.²

3. Käsitlen esmalt kaebajal muu tõhusa võimaluse olemasolu küsimust oma õiguste rikkumise vaidlustamiseks (I). Seejärel hindan, kas käesolevas asjas on võimalik kaebaja õiguste tegelik riive (II).

I

4. Kui isik leiab, et tema õigusi rikub põhiseadusevastane õigusnorm (või õigusnormi puudumine), on tal üldjuhul võimalik esitada konkreetse normikontrolli läbiviimise taotlus tema

¹ RKPJK 7.07.2015 määrus asjas nr [3-4-1-24-15](#), p 10.

² RKPJK 23.01.2014 määrus asjas nr [3-4-1-43-13](#), p 10.

kohtuasja menetlevale kohtule.³ Kohtul on PS § 15 lõikest 2 tulenev kohustus tunnistada põhiseaduse vastaseks mis tahes seadus, muu õigusakt või toiming, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.

5. Individuaalkaebusest ei nähtu, et kaebaja oleks esitanud Riigikohtule taotluse tema arvates tema õigusi rikkuva olukorra (normide puudumise) põhiseadusvastasuse tuvastamiseks. Kaebaja leiab, et tal puudus vajadus sellise taotluse esitamiseks, sest alamate kohtuastmete poolt langetatud otsuste alusel polnud tal põhjust arvata, et põhiseadusvastane olukord esineb (kaebuse p 26). Kaebaja arvates oleks Riigikohus pidanud hindama kõnealuste normide põhiseaduspärasust omal algatusel, kuid ei teinud seda.

6. Leian, et kaebajal ei puudunud oma kohtuasja läbivaatamisel võimalus taotleda Riigikohtult väidetavalt tema õigusi rikkuva regulatsiooni põhiseaduspärasuse hindamist. Kohtuasi lahendati lõplikult kassatsiooniastmes ja kaebajal ei olnud võimalik eeldada, et Riigikohtu hinnang õiguslikule olukorrale jääb samaks nagu olid andnud alama astme kohtud, sh et ta hindab normide põhiseaduspärasust samal viisil. Kui kaebaja seisukoht oli, et õigusnormide puudumine rikub põhiseadusevastaselt tema õigusi, oleks tal tulnud esitada Riigikohtule vastav taotlus. Kuna ta selgesõnalist taotlust normide põhiseadusele vastavuse hindamiseks ei esitanud, ei saanud kohtul tekkida ka kohustust taotlusele kohtuotsuses vastata.

7. Küsimusest, kas kaebajal oli võimalik oma õigusi rikkuvate õigusnormide põhiseaduspärasust kohtumenetluses vaidlustada, tuleb eristada küsimust, kas kohus hindas nende normide põhiseaduspärasust omal algatusel. Riigikohus on kinnitanud, et ka siis, kui menetlusosaline ei ole esitanud taotlust tema põhiõigust rikkuva normi põhiseaduse vastaseks tunnistamiseks ja kohaldamata jätmiseks, peab kohus järgima põhiseadust ja jätma põhiõigust rikkuva asjassepuutuva normi kohaldamata. Kohtul on *ex officio* kohustus kontrollida sätete põhiseaduspärasust samamoodi kui juhul, kui hageja oleks kassatsioonikaebuses esitanud väite põhiseadusvastasuse kohta.⁴

8. Riigikohus ei rikkunud seda kohustust ega jätnud vähemusaktsionäride õigusliku positsiooni põhiseaduspärasusele asjas nr 3-2-1-89-14 hinnangut andmata.

9. Normide põhiseadusele vastavuse analüüs ei ole kohtuotsuse struktuuris eraldi alajaotusena eristatav ning otsusest ei nähtu põhiseaduspärasuse kontrollskeemi formaalset rakendamist. Sellest ei saa aga järeldada, et kohus oleks jätnud normide põhiseaduspärasuse hindamata. Kohustus normide põhiseaduspärasust omal algatusel hinnata ei saa tähendada, et kohtul tuleks esitada kohtuotsuses põhiseaduspärasuse analüüs iga kohaldatava õigusnormi kohta ka siis, kui ta normi põhiseadusevastaseks ei pea või kui menetlusosaline pole normi põhiseaduspärasuse analüüsimist selgelt taotlenud. Sellises olukorras on kohtul võimalik hinnata, kas ja millises ulatuses on normide põhiseaduspärasuse küsimuse käsitlemine otsuses vajalik. Kui kohus normide põhiseaduspärasust *expressis verbis* ei hinda, siis saab sellest teha järelduse, et need normid on põhiseadusega kooskõlas.

10. Otsusest selgub, et vaidlusaluste normide kehtestamata jätmine on Riigikohtu arvates olnud seadusandja teadlik valik ([otsuse](#) p 25). Samuti selgub otsusest, et Riigikohus käsitles kehtiva õigusega vähemusaktsionäridele antud õigusi ning leidis, et need annavad talle võimaluse vähemalt minimaalsel määral osaleda aktsiaseltsi tegevuse kontrollimisel ([otsuse](#) p 20). Kuigi kohus märkis, et seadusandjal on võimalik ja vajalik kaaluda täiendavate vähemusaktsionäride

³ Nt RKPJK 7.10.2013 määrus asjas nr [3-4-1-30-13](#), p 8-9.

⁴ RKPJK 16.12.2013 määrus asjas nr [3-4-1-56-13](#), p 10.

kaitsemehhanismide loomist ([otsuse](#) p 27), ei saa seda käsitleda viitena seadusandja põhiseaduslikule kohustusele sellised normid luua, vaid tegemist on üksnes soovitusena seadusandjale analüüsida, kas vähemusaktsionäridele täiendavate õiguste andmine oleks otstarbekas.

11. Seega ei ole võimalik väita, et Riigikohus oleks jätnud otsuse tegemisel äriseadustiku vähemusaktsionäride õigusi reguleerivate normide põhiseaduspärasuse küsimuse tähelepanuta. Otsusest tuleneb, et Riigikohus on asjaolusid kaalunud, ent jätnud põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse alustamata põhjusel, et äriseadustiku kehtiv regulatsioon ei ole tema arvates põhiseadusevastane. Ei päde kaebuse esitaja väide, et Riigikohus ei vastanud tema poolt kassatsioonikaebuses esitatud seisukohale, et äriseadustikku ei saa põhiseaduspäraselt tõlgendada viisil, mis jätab väikeaktsionäride õigused kaitseta (taotluse p 23).

12. Eelnevat arvestades võib öelda, et individuaalkaebusega ei vaidlustata kaebevõimaluse puudumist eelnenud kohtumenetluses, vaid see on suunatud otsuses kohtu poolt võetud sisuliste seisukohtade vaidlustamisele, millega kaebaja ei nõustu. Hoolimata kaebaja väitest, et see nii ei ole (taotluse p-d 28-29), püüab ta saavutada eelnevas kohtumenetluses normide põhiseaduspärasusele antud hinnangu revideerimist ja selle kaudu otsuse muutmist.

13. Menetlusosalise mittedõustumine tema suhtes tehtud ja jõustunud kohtulahendiga ei anna iseenesest alust väita, et tema põhiõigusi on rikutud ja et sellise rikkumise kõrvaldamiseks puudub tõhus viis kohtulikule kaitsele.⁵

14. Ka Riigikohus on leidnud, et ta ei saa põhiseaduslikkuse järelevalve korras hinnata kohtulahendite põhiseaduspärasust. Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium ei ole põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse järgi Riigikohtu ülejäänud kolleegiumidest kõrgemalseisev kohtuaste, kuhu saab edasi kaevata tsiviil-, kriminaal- või halduskolleegiumi lahendite peale.⁶

15. Kokkuvõttes ei ole individuaalkaebus lubatav, sest kaebajale oli enne individuaalkaebusega Riigikohtu poole pöördumist tagatud kohtumenetluses muu tõhus vahend oma põhiõiguste kaitsmiseks ja individuaalkaebus on suunatud Riigikohtu varasemas otsuses võetud seisukohtade vaidlustamisele.

II

16. Nagu varem (p 2) viidatud, on individuaalkaebuse esitamine lubatav üksnes juhul, kui kaebaja viitab kaebuses oma õiguste tegeliku riive võimalusele. [Äriseadustik](#) ei riiva ettevõtlusvabadust ega omandipõhiõigust osas, milles ei näe vähemusaktsionäridele ette dividendinõuet või muud õiguskaitsevahendit juhuks, kui enamusaktsionär jätab äriühingu kasumi jaotamise otsustamata või otsustab puhaskasumit mitte jaotada. Seega pole individuaalkaebuse esitamine lubatav ka seetõttu, et kaebaja õiguseid pole riivatud.

⁵ Vt ka RKPJK 7.07.2015 määrus asjas nr [3-4-1-24-15](#), p 14.

⁶ Samas, p 13.

Ettevõtlusvabaduse riive

17. PS §-s 31 sätestatud ettevõtlusvabaduse kaitsealasse kuulub igasugune tulu teenimise eesmärgil toimuv tegevus. Ettevõtlusvabaduse kaitsealasse võivad kuuluda ka ettevõtluse vormidele kehtestatud reeglid.⁷ Ettevõtlusvabaduse kaitsealasse kuulub muuhulgas aktsionäride tegevus äriühingutesse investeerimisel, sest kapitalipaigutuse eesmärk on enamasti tulu teenimine. Kaebaja väitel olevat vähemusaktsionärid asetatud keerulisse olukorda, kuna nad ei saa nõuda dividendide maksmist ning suletud kapitaliühingus ei ole omanikul lihtne oma osa müüa. Seetõttu puuduvat vähemusaktsionäridel võimalus oma investeeringutelt tulu kättesaamiseks ning õiguskaitse enamusaktsionäride poolsete kuritarvituste eest.

18. Vähemusaktsionäridel on tõesti väiksem võimalus äriühingut kontrollida kui enamusaktsionäridel ning võib tekkida olukord, kus enamusaktsionärid otsustavad jätta kasumi jagamata. See ei ole ettevõtlusvabaduse riive, vaid investeerimisotsuse tegemisel võetav teadlik risk.

19. Riski võtmine ei pruugi olla isiku huve kahjustav ega õigusi riivav. Investeeringute tegemisel on võimalik kasutada erinevaid seaduse või lepinguga loodud finantsinstrumente, mis erinevad üksteisest eelkõige riski ja oodatava tulususe poolest. Üldreegli kohaselt, mida suurem on finantsinstrumendi risk, seda suurem on ka selle oodatav tulusus. Näiteks on võimalik paigutada raha võlakirjadesse, fondiosakutesse, tähtajalise või tähtajatu hoiusena või ostes äriühingu aktsiaid või osasid. Teadaolevalt on näiteks kapitali tähtajatu hoiusena paigutamisel risk suhteliselt madal, ent samas on ka hoiuse eest pakutav intress madalam kui teiste finantsinstrumentide puhul. Järelikult tuleb finantsinstrumendi riski ja tulusust vaadelda koos.

20. Aktsiatesse raha paigutamisel võetakse risk, et äriühing ei ole kasumlik ning aktsionäride vahel ei jaotata seetõttu kasumit. Aktsia ei anna selle omanikule subjektiivset õigust nõuda tulu saamist. Seetõttu peetakse aktsiaid suhteliselt riskantseks finantsinstrumendiks. Erinevalt enamusaktsionärist võtab vähemusaktsionär lisaks riski, et aktsiaseltsi juhitakse viisil, mis pole talle meelepärane. Samas on selle võrra ka vähemusaktsionäri investeeringu tulumäär kõrgem. Iga vähemusaktsionäri kuuluva aktsia väärtus ja soetusmaksumus on väiksem, kui äriühingu üle kontrolli andvate aktsiate väärtus, kuid samas annab iga aktsia kasumi jaotamisel sama suure dividendi. Seega teenib vähemusaktsionär iga investeeritud ühiku kohta suuremat tulu.

21. Eeltoodust tulenevalt ei ole vähemusaktsionäri poolt võetav risk tingimata tema huve kahjustav, vaid üks avatud kapitaliturul võimalik valik. Sellises vormis investeerimisega kaasnevad kõrgemad riskid, ent ka suurem tulu. Suurema riskiga ja tulususega finantsinstrumentide olemasolu või kasutamine ei riiva vähemusaktsionäride õigusi.

22. Lisaks, kui vähemusaktsionärid ei soovi võtta riski, et enamusaktsionärid otsustavad jätta kasumi jagamata, võivad nad teiste aktsionäridega leppida kokku ka teistsugustes investeerimistingimustes, kui on sätestatud äriseadustikus. Näiteks võib äriühing väljastada eelisaktsiaid, mille omanikel võib tekkida dividendinõue.⁸ Samuti võivad aktsionärid leppida kokku dividendide maksmises aktsionäride lepinguga. Aktsionäride lepingut on võimalik kohtulikult jõustada.⁹ See tähendab, et äriseadustiku vaidlustatud sätted on sisuliselt

⁷ RKPJK 6.07.2012 otsus asjas nr 3-4-1-3-12, p 41.

⁸ K. Saare, U. Volens, A. Vutt, M. Vutt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Kirjastus Juura, 2015. Äärenumber 2147.

⁹ S. Maripuu. [Aktsionäride lepingus sisalduvate kokkulepete lubatavus ja õiguslikud tagajärjed](#). Magistritöö, Tartu Ülikool 2014, lk 41-42.

dispositiivsed. Need kohalduvad alles siis, kui isik otsustab soetada aktsiad sellest hoolimata, et kasumi jaotamine pole tagatud ning ei lepi kokku teistes õiguskaitsvahendites.

23. Ettevõtlusvabadust riivatakse, kui seadusandja muudaks pärast investeringu tegemist sellele kehtivat regulatsiooni. Äriseadustik pole kunagi taganud väikeaktsionäridele dividendinõuet. Kaebaja on teinud oma investeringud teades, et vähemusaktsionärina ei ole tal ettevõtte üle täielikku kontrolli ning on risk, et äriühing otsustab dividende mitte maksta. Ettevõtluses võetud riski realiseerumist olukorras, kus isik on otsustanud tegutseda riski maandamata, pole ettevõtlusvabaduse riive, vaid ettevõtluse loomulik osa.

Omandipõhiõiguse riive

24. Kaebaja väitel riivatakse ka omandipõhiõigust, sest vähemusaktsionäril puudub võimalus oma investeringutelt teenitud tulu kättesaamiseks. Otsuse, kas dividend makstakse välja või mitte, teeb aktsionäride enamus, ning seetõttu on võimalik, et vähemusaktsionäride huvide vastaselt ei maksta kunagi dividendi välja.

25. Põhimõtteliselt on taotluse esitajal õigus, et vähemusaktsionärid ei kontrolli ühingut. Kontrolli on puudumine vähemusaktsionäri poolt võetav äririsk (vt p 18-23). See äririsk ei saa olla taotluse esitajale üllatuslik, sest seadusega pole dividendinõuet kunagi kehtestatud. Äririski olemasolu ei vähenda vähemusaktsionäri vara väärtust, sest see eksisteeris ka aktsiate omandamisel.

26. PS § 32 kohaselt on igäühel õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Vähemusaktsionäril on õigus oma vara käsutada aktsiaid müües või omandades. Äriseadustikuga ei ole keelatud aktsiaid müüa. Isegi kui aktsiaseltsi põhikirjaga on kehtestatud ostueesõigus, rakenduvad selle kasutamisel aktsiate müügilepingus kokkulepitud tingimused, muuhulgas aktsiate hind. Seega on vähemusaktsionäril põhimõtteliselt võimalik oma aktsiaid müüa õiglase turuhinna eest. Seadusandja ülesanne ei ole tagada, et vähemusaktsionäri aktsiatele leiduks ostja või et ostja oleks valmis aktsiate eest maksma vähemusaktsionäri poolt oodatavat hinda.

27. Vähemusaktsionäril on võimalik ka omandit kasutada. Äriseadustiku § 226 kohaselt annab aktsia aktsionäri muuhulgas õiguse osaleda aktsionäride üldkoosolekul ning kasumi jaotamisel. Vähemusaktsionäril on õigus üldkoosolekul hääletada proportsionaalselt talle kuuluvate aktsiate nimiväärtusega. Nii sätestab äriseadustiku § 236 lg 2, et võrdse nimiväärtusega aktsiad annavad võrdse häälearvu. Kui aktsiaselts otsustab jaotada kasumit, on vähemusaktsionäril õigus saada jaotatavast kasumist osa teiste aktsionäridega võrdsetel tingimustel.

28. Kasumi jaotamisest loobumine ei vähenda vähemusaktsionäri vara. Kui kasum jäetakse jaotamata, siis jääb kasum äriühingusse ning igale aktsiale vastab (kaudselt) suurem hulk vara. Jaotamata kasumit võidakse kasutada investeringute tegemiseks või reservina, kusjuures juhatus peab äriühingu vara kasutamisel lähtuma äriühingu parimatest huvidest. Kasumi jaotamata jätmise ei või olla pahatahtlik ega suunatud väikeaktsionäride vara väärtuse vähendamisele. Kui kasum suunatakse otse enamusaktsionäri käsutusse, on vähemusaktsionäril õigus nõuda kahju hüvitamist.¹⁰

29. Taotluse esitaja on viidanud, et Euroopa Inimõiguste Kohtu tõlgenduses on õigus dividendidele omandipõhiõiguse osa. Ilmselt on taotluse esitaja pidanud silmas Euroopa

¹⁰ [RKTK 29.10.2014 otsus asjas nr 3-2-1-89-14](#), p 46.

Inimõiguste Komisjoni otsust Bramelid ja Malmström vs Rootsi.¹¹ Otsust ei saa sellisel viisil tõlgendada. Euroopa Inimõiguste Komisjon selgitab lahendis, et omandipõhiõigus laieneb ka aktsiatele, kuid ei sedasta, et sellega peaks tingimata kaasnema õigus dividendidele.

30. Omandipõhiõigusest ei saa tuletada subjektiivset õigust nõuda dividendide maksmist. Esiteks, äriühing ei pruugi olla kasumlik, mistõttu ei ole dividendide maksmine tihti võimalik. Isegi kui äriühing on kasumlik, võib äriühingu huvides olla oma tegevuse laiendamine ning selleks investeringute tegemine, milleks võib olla vajalik dividendide maksmata jätmine. Teiseks, aktsia ning aktsiaselts on seadusega loodud instituudid. Seetõttu määratleb õigused ning kohustused, mis aktsia omamisega kaasnevad ja mis on omandipõhiõigusega kaitstud, samuti seadus. Äriseadustiku kohaselt tekib aktsionäri subjektiivne õigus nõuda dividendide maksmist alles siis, kui äriühingu üldkoosolek on langetanud otsuse kasumist jaotada. Kui sellist otsust pole langetatud, ei riiva kasumi jaotamata jätmine aktsionäri omandipõhiõigust.

31. Eeltoodud põhjustel ei riiva dividendinõude puudumine vähemusaktsionäri ettevõtlusvabadust ega omandipõhiõigust. Äriühingu üle täieliku kontrolli puudumine on vähemusaktsionäri äririsk. Muuhulgas võtab vähemusaktsionär ka riski, et äriühing otsustab jätta kasumi jaotamata. Kui vähemusaktsionär soovib äriühingut suuremal määral kontrollida, on tal võimalus enamusaktsionäri enne või pärast investeringute tegemist kokku leppida dividendide jaotamise põhimõtetes ja korras. Seni kuni äriühingu kasumit ei suunata pahatahtlikult üksnes enamusaktsionäri käsutusse, millisel juhul on vähemusaktsionäri võimalik kasutada õiguskaitsevahendeid, ei riiva kasumi jaotamata jätmine ka vähemusaktsionäri omandipõhiõigust. Kuna dividendinõude puudumine ei riiva vähemusaktsionäri põhiseadusega tagatud õiguseid, on selle kehtestamine või kehtestamata jätmine seadusandja valik.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Sten-Andreas Ehrlich 693 8408 sten-andreas.ehrlich@oiguskantsler.ee
Mait Laaring 693 8432 mait.laaring@oiguskantsler.ee

¹¹ Taotluses viidatakse K. Ikkoneni artiklile „Omandipõhiõigus ja selle piirid“ (Juridica 2006, I, lk 54-70, 3.4.1.). K. Ikkonen viitab omakorda H.J. Uibopuu raamatule „Inimõiguste rahvusvaheline kaitse. Käsiraamat ja õpik ülikoolidele“ (kirjastus Juura, 2000. Lehekülg 72). H.J. Uibopuu viitab Euroopa Inimõiguste Komisjoni otsusele [Bramelid ja Malmström vs Rootsi, 29 DR, 64](#). Ilmselt on peetud silmas otsuse lk 81 punkti b).